

ԲԵՆԻԱՄԻՆ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ԱՄՆ - ԻՍՐԱՅԵԼ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ (2009 - 2010 թ. ԱՌԱՋԻՆ ԿԵՍ)

ԱՄՆ 2008 թ. նախագահական ընտրություններից հետո նորընտիր նախագահ Բարաք Օբամայի վարչակազմը կանգնած էր երկրի արտաքին քաղաքականության ոլորտում էական փոփոխություններ իրականացնելու մարտահրավերի առջև: Օբամայի նախընտրական հիմնական լոգունգը «փոփոխության» կոչն էր, և դեռևս նախընտրական շրջանում Օբաման բազմիցս հայտարարել էր Բուշ կրտսերի կողմից իրականացվող արտաքին քաղաքական հայեցակարգում լուրջ սրբագրումներ իրականացնելու մտադրության մասին: Ամերիկյան նոր վարչակազմը ձեռնամուխ եղավ փոփոխությունների իրականացմանը մի քանի ուղղություններով՝ Իրանի միջուկային ծրագիր, ռուս-ամերիկյան հարաբերություններ, արաբա-իսրայելական խաղաղության գործընթաց: Այս վերջին ուղղությունը անխուսափելիորեն ենթադրում էր նոր զարգացումներ ԱՄՆ-Իսրայել հարաբերություններում:

Սույն հոդվածի հիմնական խնդիրն է ներկայացնել նշված ժամանակահատվածում երկկողմ հարաբերություններում արձանագրված տեղաշարժերը, վերլուծել դրանց հիմնական պատճառները և գնահատել ԱՄՆ-Իսրայել հարաբերությունների ներկա մակարդակը:

Հոդվածի շրջանակում կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում հանգել ենք այն եզրակացության, որ Բարաք Օբամայի վարչակազմի իշխանության գալուց հետո երկկողմ հարաբերություններում որոշակի սառնություն է նկատվում: Այդ զարգացումները հիմնականում պայմանավորված են երեք գործոններով՝ ԱՄՆ նոր վարչակազմի Իրանի հանդեպ որդեգրած քաղաքականությամբ, Իսրայել - Թուրքիա հարաբերություններում արձանագրվող փոփոխություններով, ինչպես նաև արաբա-իսրայելական խաղաղության գործընթացի վերակենդանացման ուղղությամբ ԱՄՆ իշխանությունների ձեռնարկած քայլերով:

Իրանի հանդեպ ԱՄՆ նոր քաղաքականությունը և ԱՄՆ – Իսրայել հարաբերությունները

1979 թ. իսլամական հեղափոխությունից ի վեր Իրանի հանդեպ ԱՄՆ քաղաքականությունը ԱՄՆ – Իսրայել հարաբերություններում կարևոր գործոնի է վերածվել: Միաժամանակ հարկ է նշել, որ Իսրայելը և հրեական սփյուռքը ԱՄՆ-ի հրեական համայնքի գլխավորությամբ զգալի ազդեցություն են ունեցել Մերձավոր Արևելքում, և մասնավորապես, Իրանի խնդրում ԱՄՆ-ի իրականացրած քաղաքականության վրա: Այդ գործոնի դերը հատկապես նկատելի էր Ջորջ Բուշ Կրտսերի վարչակազմի տարիներին: Սեպտեմբերի 11-ի ահաբեկչությունից անմիջապես հետո ինչպես Իսրայելը, այնպես էլ ԱՄՆ-ի հրեական ազդեցիկ կազմակերպությունները լուրջ ջանքեր էին գործադրում՝ հասնելու համար ԱՄՆ-ի կողմից Իրանի դեմ ռազմական գործողությունների իրականացմանը՝ առաջ քաշելով Իրաքի փոխարեն Իրան ներխուժելու գաղափարը: Իրաքյան պատերազմի սկզբում ամերիկյան ուժերի արձանագրած հաջողություններից հետո այդ շրջանակներում ակտիվորեն քննարկվում էր մինչև 2003 թ. ավարտը Իրանի դեմ ԱՄՆ-ի կողմից ռազմական գործողություններ ձեռնարկելու խնդիրը: ԱՄՆ-ի հրեական համայնքի ակտիվ աջակցությամբ 2003 թ. ամռանը ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի երկու պալատները բանաձև ընդունեցին Իրանում ռեժիմի փոփոխության հասնելու վերաբերյալ: Ջգալի էր նաև Իսրայելի և ԱՄՆ-ի հրեական կազմակերպությունների դերը 2003 թ. մայիսին Իրանի նախագահ Խաթամիի՝ ԱՄՆ-ի հետ հարաբերությունների կարգավորմանը միտված առաջարկների՝ ԱՄՆ-ի կողմից մերժման գործընթացում¹:

Բարաք Օբաման Իրանի հանդեպ իրականացվելիք քաղաքականության հիմնադրույթներն առաջին անգամ շարադրել էր դեռևս 2007 թ. ամռանը ամերիկյան «Ֆորին Ըֆեյրս» պարբերականում հրատարակված հոդվածում: Այստեղ Օբաման հստակ նշում էր, որ գործող վարչակազմի կողմից Իրանի հանդեպ իրականացվող սպառնալիքների և ուղղակի շփումների փոխարեն միջնորդավորված հարաբերությունների վրա հիմնված քաղաքականությունը ծախսողվել է: Զբացառելով ռազմական ուժի կիրառումը՝ ԱՄՆ-ը պետք է ուղղակի երկխոսություն սկսի Իրանի հետ՝ միջուկային զենքի ձեռք բերման

¹ Mearsheimer J. and Walt S., The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007, pp. 280- 305.

ծրագրերից հրաժարվելու դիմաց առաջարկելով անվտանգության երաշխիքներ, դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատում և տնտեսական համագործակցություն: Միաժամանակ անհրաժեշտ է պաշտոնական թեիրանին հստակ ներկայացնել ԱՄՆ-ի առաջարկից հրաժարվելու պարագայում Իրանին սպասվող հնարավոր հետևանքները²:

Ստանձնելով ԱՄՆ-ի նախագահի պաշտոնը՝ Օբաման ձեռնամուխ եղավ Իրանի հանդեպ որդեգրած քաղաքականության իրականացմանն ուղղված կոնկրետ քայլերի կատարմանը: Օբամայի վարչակազմում Իրանի նկատմամբ նոր քաղաքականության ուղենիշերի մշակումը հանձնարարվեց Դենիս Ռոսին, որը դեռևս 1980-ական թվականներից լուրջ պաշտոններ էր զբաղեցրել ամերիկյան արտաքին քաղաքական գերատեսչությունում, իսկ 1990-ական թվականներին Բիլ Զինթոնի վարչակազմում ներգրավվել էր արաբա-իսրայելական հակամարտության կարգավորման գործընթացում³:

Իրանի հետ ուղիղ երկխոսություն սկսելու և Իրանի միջուկային ծրագրի շուրջ առաջացած խնդիրը ռազմական ճանապարհով կարգավորելու հնարավորության փաստացի բացառումը լուրջ անհանգստություն առաջ բերեց Իսրայելի իշխանությունների շրջանում: 2009 թ. արտահերթ ընտրությունների արդյունքում Իսրայելում իշխանության եկած Բենիամին Նեթանյահուի կառավարությունը բավականաչափ կոշտ դիրքորոշում էր որդեգրել Իրանի հանդեպ: Իսրայելի խորհրդարանում վարչապետի պաշտոնն ստանձնելու արարողության ժամանակ ունեցած ելույթում Նեթանյահուն հայտարարեց, որ Իսրայել պետությանը և ողջ մարդկությանը սպառնացող ամենամեծ վտանգը Իրանի կողմից միջուկային զենքի ձեռք բերումն է⁴:

Իրանի միջուկային ծրագրի և Իրան - ԱՄՆ հարաբերությունների հարցը կարևոր տեղ զբաղեցրեց 2009 թ. մայիսի 18-ին Օբամայի և Նեթանյահուի՝ Վաշինգտոնում կայացած հանդիպման ժամանակ: Իսրայելական կողմը ցանկանում էր համոզվել, որ ամերիկյան նոր

² Barack Obama, *Renewing American Leadership*, Foreign Affairs, July – August, 2007, <http://www.foreignaffairs.com/articles/62636/barack-obama/renewing-american-leadership>.

³ Calabresi M., *The Final Countdown*, Time Europe, v. 173, № 24, June 15, 2009, pp. 20–23.

⁴ Netanyahu Swear in Speech, <http://www.pmo.gov.il/PMOEng/Communication/PMSpeaks/speechnetankness310309.htm>.

վարչակազմի համար ևս անընդունելի է Իրանի կողմից միջուկային զենքի ձեռք բերումը: Բանակցություններին հաջորդած համատեղ ասուլիսի ընթացքում Օբաման վերահաստատեց այդ խնդրում ԱՄՆ նախորդ վարչակազմի դիրքորոշումը⁵:

Միաժամանակ ակնհայտ էր մոտեցումներում առկա տարբերությունը: Եթե Օբաման հայտարարում էր Իրանի կողմից միջուկային զենքի ձեռք բերման անթույլատրելիության մասին, ապա Նեթանյահուն պնդում էր, որ Իրանի ձեռքում միջուկային զենք ստանալու տեխնոլոգիաների առկայությունն արդեն լուրջ սպառնալիք է Իսրայելի անվտանգության համար: Պաշտոնական Թել Ավիվը նաև գտնում էր, որ ԱՄՆ քաղաքականությունը Իրանը կընկալի որպես ամերիկյան նոր վարչակազմի թուլության նշան, ինչն էլ ավելի կմեծացնի Իրանի կողմից միջուկային զենքի ձեռք բերման հավանականությունը: Իսրայելի իշխանությունները բազմիցս հայտարարեցին Իրանի հանդեպ միջազգային նոր պատժամիջոցների կիրառման անհրաժեշտության մասին՝ պնդելով, որ պաշտոնական Թեհրանի հետ բանակցությունները ընդամենը հավելյալ ժամանակ են տրամադրում Իրանի իշխանություններին՝ միջուկային զենքի ձեռք բերման ուղղությամբ իրականացվող աշխատանքներն ավարտին հասցնելու համար:

Իրանի հետ ուղղակի երկխոսություն սկսելու Օբամայի վարչակազմի նախաձեռնությունը որևէ էական արդյունքի չհանգեցրեց: Իրանի իշխանությունները մերժեցին 2009 թ. հոկտեմբերին «հինգ + մեկ» ձևաչափի անդամ պետությունների կողմից ներկայացված առաջարկը, որը նախատեսում էր Իրանից շուրջ 1200 կգ. թեթև հարստացված ուրանի տեղափոխում Ռուսաստան, որտեղ իրականացվելու էր ուրանի հետագա հարստացումը: Այնուհետև ուրանը պետք է տեղափոխվեր Ֆրանսիա, վերափոխվեր միջուկային վառելիքի և հետ վերադարձվեր Իրան⁶:

Իրանական կողմի մերժումից հետո ԱՄՆ-ի նախաձեռնությամբ 2009 թ. վերջին մեկնարկած բանակցությունների արդյունքում ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի մշտական անդամները համաձայնության

⁵ Remarks by President Obama and Prime Minister Netanyahu of Israel in Press Availability, May 18, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-President-Obama-and-Israeli-Prime-Minister-Netanyahu-in-press-availability/.

⁶ Uranium Deal Appears Close, (<http://online.wsj.com/article/SB125616228904799907.html#>).

եկան Իրանի հանդեպ նոր պատժամիջոցներ նախատեսող թիվ 1929 բանաձևի նախագծի շուրջ, որն ընդունվեց 2010 թ. հունիսի 9-ին⁷:

Այնուամենայնիվ, Իսրայելի իշխանությունները շարունակում են որոշակի անվտանգություն ցուցաբերել ԱՄՆ-ի վարչակազմի՝ Իրանի հանդեպ՝ իրականացվող նոր քաղաքականության հանդեպ՝ անուղղակի ակնարկելով, որ ԱՄՆ-ը այժմ շատ ավելի քիչ է հակված հաշվի առնել Իսրայելի մտահոգությունները: Այս հանգամանքը նպաստում է երկկողմ հարաբերություններում որոշակի սառնության առաջացմանը:

Թուրք-իսրայելական հարաբերությունների ազդեցությունը ԱՄՆ – Իսրայել զարգացումների վրա

Թուրքիայի հետ դաշնակցային հարաբերությունները էական դերակատարում ունեն Իսրայելի ռազմավարական անվտանգային շահերի պաշտպանության տեսակետից: Դրանք Իսրայելի կողմից օգտագործվում են արաբա-իսրայելական հակամարտությունը որպես հրեականության և մահմեդականության միջև բախում ներկայացնելու արաբական որոշ շրջանների քաղաքականության դեմ հակաքարոզչություն իրականացնելու նպատակով: Թուրքիայի լարված հարաբերությունները ինչպես արաբական որոշ երկրների, հատկապես Սիրիայի, այնպես էլ Իրանի հետ հավելյալ նպաստավոր պայմաններ էին ստեղծում թուրք-իսրայելական կապերի հետագա խորացման համար: Թուրք-իսրայելական դաշինքի ամրապնդման համար կարևոր նշանակություն ունեին նաև Թուրքիա-ԱՄՆ հարաբերությունները: Տարածաշրջանում պաշտոնական Վաշինգտոնի ռազմավարական դաշնակցի կարգավիճակը ակնհայտորեն նպաստում էր թուրք-իսրայելական հարաբերությունների հետագա սերտացմանը:

Իրավիճակն աստիճանաբար սկսեց փոխվել 2002 թ. նոյեմբերին Թուրքիայում «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության իշխանության գալուց հետո: Թուրքական իշխանությունները ձեռնամուխ եղան մերձավորարևելյան նոր քաղաքականության իրականացմանը, որի հիմքում ընկած էր տարածաշրջանի բոլոր պետությունների հետ հարաբերությունների նորմալացման տեսլականը: Միաժամանակ Թուրքիան քայլեր ձեռնարկեց

⁷ UN Security Council, Resolution 1929 (2010) <http://daccess-dds-y.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/396/79/PDF/N1039679.pdf?OpenElement>

մահմեդական աշխարհում սեփական դիրքերի ամրապնդման ուղղությամբ՝ առաջին հերթին հանդես գալով միջազգային ասպարեզում պաղեստինցիների պաշտպանությամբ: Թուրքիայի այս նոր քաղաքականությունը որոշակի ազդեցություն թողեց ինչպես թուրք-իսրայելական և թուրք-ամերիկյան, այնպես էլ միջնորդավորված ձևով՝ ԱՄՆ-իսրայել հարաբերությունների վրա:

Թուրքիայի նոր քաղաքականությունը որոշակի լարվածություն առաջ բերեց թուրք-ամերիկյան հարաբերություններում: Դրա հիմնական պատճառների թվում էին Թուրքիայի տարածքից Իրաք ամերիկյան զորքերի ներխուժման առաջարկի մերժումը, «Չարի առանցքի» մաս հռչակված Իրանի հետ Թուրքիայի հարաբերությունների բարելավումը և մի շարք այլ գործոններ⁸:

Ի տարբերություն թուրք-ամերիկյան զարգացումների, թուրք-իսրայելական հարաբերությունների խորացումը շարունակվում էր: Իսրայելը գտնում էր, որ արաբական աշխարհի, առաջին հերթին Սիրիայի հետ Թուրքիայի հարաբերությունների բարելավումը կարող է նպաստել տարածաշրջանային հակամարտություններում լարվածության թուլացմանը, իսկ որոշ դեպքերում նաև Թուրքիայի կողմից միջնորդի դերի ստանձմանը: Այս տեսլականի բաղկացուցիչ մաս էր կազմում Թուրքիայի միջնորդությամբ իսրայելա-սիրիական անուղղակի բանակցությունների մեկնարկը 2008 թ.:

Իրավիճակն սկսեց փոխվել 2009 թ.: Նոր, և որոշ չափով իրարամերժ զարգացումներ գրանցվեցին թե՛ Իսրայել-Թուրքիա և թե՛ ԱՄՆ – Թուրքիա հարաբերություններում: Բարաք Օբամայի վարչակազմը մերժավորարկեյան քաղաքականության կարևոր ուղղություններից մեկը հռչակեց Թուրքիայի հետ հարաբերությունների բարելավումը՝ կարևորելով այդ երկրի դերակատարումը ԱՄՆ տարածաշրջանային քաղաքականության իրականացման տեսակետից: 2009 թ. ապրիլին Օբաման այցելեց Թուրքիա՝ ընդգծելով այդ երկրի ռազմավարական կարևորությունն առաջին հերթին Աֆղանստանում և Իրաքում ԱՄՆ քաղաքականության հաջողության ապահովման տեսանկյունից⁹:

⁸ Մանրամասն տես՝ Պողոսյան Բ., Թուրք-ամերիկյան հարաբերությունների հիմնական միտումները 2003-2008 թթ., Թուրքագիտական և օսմանագիտական հետազոտություններ, հ. VI, Երևան, 2009, էջ 161-178.

⁹ Remarks by President Obama and Turkish Prime Minister Erdogan After Meeting, April 6, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-The-President-and-PM-of-

Թուրք-ամերիկյան հարաբերություններում նկատվող դրական տեղաշարժի ֆոնին նկատելիորեն սկսեցին վատթարանալ թուրք-խորվաթական հարաբերությունները: Նոր զարգացումների մեկնակետ դարձավ 2008 թ. դեկտեմբերին Գազայի հատվածում իսրայելական բանակի ձեռնարկած ռազմական օպերացիան: Թուրքական իշխանությունները խիստ քննադատության ենթարկեցին իսրայելի գործողությունները՝ հրեական պետությանը մեղադրելով պետական ահաբեկչության և խաղաղ բնակչության դեմ հանցագործությունների կատարման մեջ: Հարաբերությունների վատթարացման գործընթացը հրապարակային բնույթ ստացավ: Դրա առաջին նշաններից էր 2009 թ. հունվարին Ղափուսի տնտեսական համաժողովում Թուրքիայի վարչապետ Էրդողանի և իսրայելի նախագահ Շիմոն Պերեսի բանավեճը: 2010 թ. հունվարին իսրայելի փոխարտգործնախարար Դենի Այալոնը հրապարակային նվաստացման ենթարկեց իսրայելում Թուրքիայի դեսպանին: Երկկողմ հարաբերություններում լարվածության նոր բռնկում արձանագրվեց 2010 թ. մայիսի 31-ին, երբ իսրայելական զինվորականները գրոհեցին Գազայի ափ շարժվող միջազգային նավատորմի՝ պատճառ դառնալով թուրք քաղաքացիների մահվան:

2009 թ. սկսած իսրայելի իշխանությունները, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի հրեական համայնքի ազդեցության տակ գտնվող ամերիկյան վերլուծական կենտրոններն ու զանգվածային լրատվության միջոցները անընդհատ բարձրաձայնում են Թուրքիայի՝ Արևմուտքից հեռանալու և իսլամական աշխարհին ինտեգրվելու մասին՝ պնդելով, որ այդ երկիրը դադարել է Արևմուտքի դաշնակիցը լինելուց և հաճախ իրականացնում է բացահայտ հակաարևմտյան, ինչպես նաև հակաիսրայելական քաղաքականություն¹⁰: Այդ քարոզչության շրջանակներում կոչ է արվում ԱՄՆ-ին ավելի ակտիվ քաղաքականություն որդեգրել Թուրքիայի նկատմամբ՝ կանխելու համար այդ երկրի հետագա հեռացումը արևմտյան դաշնակիցներից¹¹:

Բարաք Օբամայի վարչակազմը ևս անհանգստություն է արտահայտում իսրայել-Թուրքիա հարաբերությունների

Turkey-After-Meeting/

¹⁰ Ariel Cohen, Turkish Dangerous Shift,-

<http://www.heritage.org/Press/Commentary/ed041309c.cfm>.

¹¹ Cook S., Balancing a Bullish Turkey, December 4, 2009,

http://www.cfr.org/publication/20904/balancing_a_bullish_turkey.html

վատթարացման առնչությամբ: 2009 թ. դեկտեմբերին Էրդողանի՝ ԱՄՆ կատարած այցելության նախօրյակին Սպիտակ տան բարձրաստիճան պաշտոնյաները շեշտեցին Թուրքիա-Իսրայել ռազմավարական համագործակցության շարունակման կարևորությունը ԱՄՆ շահերի տեսանկյունից¹²:

Ամերիկյան իշխանությունները նաև անհանգստություն հայտնեցին մայիսի 31-ին Գազայի ափամերձ հատվածում տեղի ունեցած դեպքերի առնչությամբ: Ցավակցություն հայտնելով մարդկային կորստների առնչությամբ, ԱՄՆ-ը նաև կոչ արեց Գազայի հատվածի բնակչությանը հումանիտար օգնություն տրամադրել գործող մեխանիզմների շրջանակում՝ հաշվի առնելով Իսրայելի՝ սեփական անվտանգությունն ապահովելու օրինական իրավունքը՝ անուղղակիորեն քննադատելով թուրքական իշխանությունների ձեռնարկած քայլերը:

2010 թ. հունիսին «Մեծ քսանյակի» գազաթնաժողովի շրջանակներում կայացած հանդիպման ժամանակ Օբաման Էրդողանին հայտնել էր, որ Թուրքիայի մի շարք գործողություններ, այդ թվում Իսրայելի հասցեին հնչող քննադատությունը, կարող է խոչընդոտներ ստեղծել Թուրքիային ամերիկյան զինատեսակներ վաճառելու գործընթացում¹³:

Այնուամենայնիվ, Օբամայի վարչակազմը ընդունում է Թուրքիայի կարևորագույն դերակատարումը տարածաշրջանային գործընթացներում ամերիկյան շահերի ապահովման տեսակետից:

Այդ մասին ընդգծված է 2010 թ. մայիսին հրապարակված ԱՄՆ-ի Ազգային անվտանգության նոր ռազմավարությունում¹⁴, ինչպես նաև 2010 թ. հուլիսին ԱՄՆ պետքարտուղարության Գլխավոր տեսուչի գրասենյակի կողմից հրապարակված Անկարայում ԱՄՆ դեսպանատան գործունեությանն առնչվող զեկույցում¹⁵: Չնայած Իսրայել-Թուրքիա հարաբերությունների վատթարացմանը և Իսրայելի կառավարության և ԱՄՆ հրեական համայնքի ջանքերին՝ հասնել ԱՄՆ

¹² Background Briefing by Senior Administration Officials on Turkish Prime Minister Erdogan's Trip to D.C., <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2009/133233.htm>

¹³ Daniel Dombey, US issues arms deal ultimatum to Turkey, <http://www.ft.com/cms/s/0/35d01e4e-a895-11df-86dd-00144feabdc0.html>.

¹⁴ US National Security Strategy, May 2010, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

¹⁵ United States Department of State and the Broadcasting Board of Governors Office of Inspector General, Report of Inspection, Embassy Ankara, Turkey, July 2010, <http://oig.state.gov/documents/organization/146175.pdf>.

կողմից թուրքիայի հանդեպ ավելի կոշտ քաղաքականության որդեգրմանը, ամերիկյան իշխանությունները չեն շտապում առավել սրել հարաբերությունները պաշտոնական Անկարայի հետ: Այս զարգացումները որոշակիորեն նպաստում են ԱՄՆ – Իսրայել հարաբերություններում լարվածության առաջացմանը:

Արաբա-իսրայելական բանակցային գործընթացի ազդեցությունը ԱՄՆ – Իսրայել հարաբերությունների վրա

Մենք արդեն նշել ենք, որ Օբամայի վարչակազմի առջև ծառացած կարևոր մարտահրավերներից մեկը արաբա-իսրայելական հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ ջանքերի ակտիվացումն էր: Այս քաղաքականության նպատակներից մեկը մահմեդական աշխարհի հետ ԱՄՆ հարաբերությունների նորմալացումն էր, քանի որ երկկողմ անվստահության հիմնական պատճառներից մեկը Իսրայելին ցուցաբերվող ԱՄՆ անվերապահ աջակցությունն էր: Մահմեդական աշխարհի հետ հարաբերությունների կարգավորմանն էր նվիրված 2009 թ. հունիսին Օբամայի ելույթը Կահիրեի համալսարանում, որտեղ նա անդրադարձավ նաև արաբա-իսրայելական հակամարտությանը¹⁶:

Արաբա-իսրայելական բանակցային գործընթացում Օբամայի վարչակազմը բավականին ակտիվ դիրքորոշում էր որդեգրել, ընդ որում նրա հիմնական նպատակը Իսրայելի իշխանություններից որոշակի զիջումներ կորզելն էր: Ամերիկյան նոր վարչակազմի կարծիքով, արաբա-իսրայելական հակամարտության գործընթացում տեղաշարժերի արժանագրումը կթուլացներ մահմեդական ծայրահեղական խմբավորումների դիրքերը, ինչպես նաև կնվազեցներ Ալ Բաիդայի և այլ ահաբեկչական կազմակերպությունների կողմից նոր ահաբեկիչների հավաքագրման հնարավորությունը՝ միաժամանակ բարձրացնելով ԱՄՆ-ի վարկանիշը մահմեդական աշխարհում:

2009 թ. մայիսի 18-ին Օբամա-Նեթանյահու պաշտոնական առաջին հանդիպման ժամանակ ԱՄՆ նախագահը Իսրայելի վարչապետին առաջարկեց դադարեցնել Արևելյան Երուսաղեմում իսրայելական բնակարանաշինության ծրագրերը: Իր հերթին պաղեստինյան կողմն այս պահանջի կատարումը նախապայման էր համարում բանակցությունների վերսկսման համար: Սակայն Իսրայելի

¹⁶ Remarks by the President on a New beginning, Cairo University, June 4, 2009, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>

աջակողմյան կառավարությունը միանշանակ պատրաստ չէր այդ պահանջի կատարմանը: Օբամայի հետ հանդիպումից մի քանի օր անց Նեթանյահուն հայտարարեց, որ Երուսաղեմը հրեաների հավերժական մայրաքաղաքն է, և այն այլևս երբեք չի բաժանվելու տարբեր մասերի¹⁷:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ Օբամայի վարչակազմում ևս միանշանակ տեսակետ չկար Արևելյան Երուսաղեմում բնակարանաշինության դադարեցման պահանջի նպատակահարմարության հարցում: Մերձավոր Արևելքում ԱՄՆ-ի բանազնաց Ջորջ Միտչելը գտնում էր, որ նախքան արաբա-իսրայելական բանակցությունների սկիզբը Իսրայելին նման պահանջի առաջադրումը բացասական հետևանքներ կունենա գործընթացի համար: Սակայն Օբամայի աշխատակազմի ղեկավար, ծագումով հրեա Ռահմ Էմանուելը, որը Պարսից ծոցի առաջին պատերազմի ժամանակ որպես քաղաքացիական մեխանիկ կամավոր ծառայել էր իսրայելական բանակում, պնդում էր, որ անհրաժեշտ է հենց սկզբից քննարկել բոլոր բարդ հարցերը: Մի շարք քննարկումներից հետո Օբաման հավանություն տվեց իր աշխատակազմի ղեկավարի առաջարկին¹⁸:

ԱՄՆ-Իսրայել հարաբերություններում լարվածության նոր աճ արձանագրվեց 2009 թ. հուլիսի սկզբին, երբ Երուսաղեմի քաղաքային իշխանությունները որոշեցին քանդել Արևելյան Երուսաղեմում գտնվող հյուրանոցներից մեկը՝ այնտեղ հրեա վերաբնակիչների համար 20 նոր բնակարան կառուցելու նպատակով: ԱՄՆ-ի պետքարտուղարության ներկայացուցիչները հուլիսի 17-ին և 18-ին Վաշինգտոնում հանդիպումներ ունեցան Իսրայելի դեսպան Մայքլ Օրենի հետ՝ պահանջելով չեղյալ համարել այդ որոշումը¹⁹:

Սակայն Նեթանյահուն տեղի չտվեց այդ պահանջներին և արդեն հուլիսի 19-ին հայտարարեց, որ Երուսաղեմի ողջ տարածքում որևէ սահմանափակում չի մտցվելու հրեաների համար նախատեսված շինարարության համար: Միաժամանակ Օբամայի քննադատությամբ

¹⁷ Israeli PM says Jerusalem will never be divided,
<http://www.reuters.com/article/dUSLL96214120090521>.

¹⁸ Calabresi M., Bibi and Barack: Can They Bridge the Gap.,
<http://www.time.com/time/printout/0,8816,1992200,00.html>

¹⁹ Daily Press Briefing, July 20, 2009,
<http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2009/july/126250.htm>.

սկսեցին հանդես գալ ԱՄՆ-ի հրեական լոբբիստական կազմակերպությունները, ինչպես նաև Ներկայացուցիչների պալատի և Սենատի հրեա անդամները: Երկկողմ բանակցությունների արդյունքում 2009 թ. նոյեմբերի 25-ին Իսրայելի կառավարությունը հայտարարեց բացառապես Արևմտյան ափում բնակարանաշինության տասամյա սառեցման մասին՝ փաստացի մերժելով Արևելյան Երուսաղեմում նմանատիպ քայլ կատարելու ամերիկյան կողմի պահանջը²⁰:

Իսրայելի կառավարության այս որոշումից հետո ամերիկյան վարչակազմը շարունակեց ինտենսիվ շփումները կողմերի հետ՝ ցանկանալով հասնել առնվազն անուղղակի իսրայելա-պաղեստինյան բանակցությունների մեկնարկին: Այս գործընթացին աջակցելու նպատակով 2010 թ. մարտի սկզբին տարածաշրջան այցելեց փոխնախագահ Ջոզեֆ Բայդենը: Սակայն Բայդենի՝ Իսրայելում գտնվելու ժամանակ Երուսաղեմի քաղաքային իշխանությունները հայտարարեցին քաղաքի արևելյան հատվածում 1600 նոր բնակարաններ կառուցելու որոշման մասին²¹:

Իսրայելական կողմի այդ քայլը տհաճ անակնկալ էր ամերիկացիների համար: Պաղեստինյան իշխանությունները հայտարարեցին անուղղակի բանակցություններից հրաժարվելու մասին: Օբամայի վարչակազմի համար առավել ևս անընդունելի էր որոշման հրապարակման ժամանակը: 2010 թ. մարտի 12-ին ԱՄՆ պետքարտուղար Հիլարի Զինթոնը հեռախոսազրույց ունեցավ Նեթանյահուի հետ՝ նրանից պահանջելով ժամանակավորապես դադարեցնել շինարարությունը²²:

Այս խնդիրը քննարկվեց մարտի 23-ին Վաշինգտոնում կայացած Օբամա-Նեթանյահուի հանդիպման ժամանակ: Արդյունքում կողմերը պայմանավորվածություն ձեռք բերեցին, որի համաձայն Իսրայելի իշխանությունները չէին դադարեցնում Արևելյան Երուսաղեմում իրականացվող շինարարությունը, սակայն դրա փոխարեն թույլատրում

²⁰ U.S. Praises Netanyahu Plan, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/11/25/AR2009112500760.html>

²¹ 1600 New homes approved in East Jerusalem, <http://palestinenote.com/cs/blogs/news/archive/2010/03/09/1-600-new-homes-approved-in-e-jerusalem.aspx>.

²² Clinton calls Netanyahu over Israel settlement plans, <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/N12139595.htm>.

էին պաղեստինյան մի շարք կազմակերպությունների գրասենյակներ բացել Արևելյան Երուսաղեմում:

Ի վերջո բանակցային երկարատև գործընթացից հետո ամերիկյան իշխանությունները 2010 թ. մայիսի սկզբին կարողացան հասնել կողմերի միջև անուղակի բանակցությունների մեկնարկին: 2010 թ. մայիսի 26-ին մասնավոր այցով Իսրայելում գտնվող Ռահմ էմանուելը հանդիպեց Նեթանյահուի հետ և վերջինիս հրավիրեց հունիսի 1-ին այցելել Վաշինգտոն և հանդիպել Օբամայի հետ՝ իսրայելա-պաղեստինյան բանակցություններին և Իրանի միջուկային ծրագրին առնչվող խնդիրների քննարկման համար²³: Սակայն մայիսի 31-ին Չազայի ափամերձ հատվածում Չազայի ափ հումանիտար օգնություն տեղափոխող նավատորմի վրա իսրայելական հարձակումը, ինչի հետևանքով զոհվեցին Թուրքիայի քաղաքացիներ, հարկադրեց Նեթանյահուին չեղյալ հայտարարել Վաշինգտոն նախատեսված այցը:

Երկու երկրների ղեկավարները հանդիպեցին Վաշինգտոնում 2010 թ. հուլիսի 6-ին: Իսրայելի վարչապետը պատրաստակամություն հայտնեց առաջիկա շաբաթների ընթացքում ուղղակի բանակցություններ սկսել պաղեստինցիներ հետ: Իր հերթին Օբաման ևս մեկ անգամ շեշտեց, որ ԱՄՆ-Իսրայել հարաբերությունները հատուկ նշանակություն ունեն ամերիկյան կողմի վրա՝ վերահաստատելով Իսրայելի անվտանգությունն ապահովելու ԱՄՆ-ի անվերապահ պատրաստակամությունը: ԱՄՆ-ի նախագահը նշեց առաջիկա շաբաթների ընթացքում իսրայելա-պաղեստինյան ուղղակի բանակցություններ սկսելու անհրաժեշտության մասին, որոնց վերջնական նպատակը պաղեստինյան անկախ պետության ստեղծումն է և միաժամանակ Իսրայելի անվտանգության ապահովումը²⁴:

Հարկ է ընդգծել, որ չնայած 2010 թ. հուլիսին կայացած հանդիպման ժամանակ կողմերը հայտարարեցին դիրքորոշումների մերժեցման մասին, ակնհայտ է, որ արաբա-իսրայելական բանակցային գործընթացում Օբամայի վարչակազմի քաղաքականությունը լուրջ անհանգստություն է հարուցել իսրայելական իշխանությունների

²³ Calabresi M., Bibi and Barack: Can They Bridge the Gap, <http://www.time.com/time/printout/0,8816,1992200,00.html>

²⁴ Remarks by President Obama and Prime Minister Netanyahu of Israel in Joint Press Availability, July 6, 2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-prime-minister-netanyahu-israel-joint-press-availability>

շրջանում: Ցանկացած հարցում Իսրայելի պաշտպանությամբ հանդես գալու Բուշ Կրտսերի վարչակազմի գործելաճից նկատվող հեռացումը չէր կարող բացասական ազդեցություն չթողնել երկկողմ հարաբերությունների վրա: Իսրայելական որոշ շրջաններ, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի հրեական համայնքի՝ արաբա-իսրայելական բանակցային գործընթացում առավել կոշտ դիրքորոշում ունեցող մի շարք ներկայացուցիչներ Օբամային անգամ մեղադրում են հակասեմիտականության մեջ, ինչն ավելի է նպաստում երկկողմ հարաբերություններում անվստահության խորացմանը:

Ամփոփելով հոդվածը նշենք, որ նշված ժամանակահատվածում ԱՄՆ – Իսրայել հարաբերություններում որոշակի սառնություն է նկատվում, որի հիմնական պատճառը մեր կողմից նշված երեք գործոններն են: Ներկայումս ԱՄՆ – Իսրայել հարաբերությունները թեև պահպանում են իրենց ռազմավարական դաշնակցային բնույթը, սակայն ԱՄՆ-ը այլևս հանդես չի գալիս Իսրայելի միանշանակ աջակցությամբ, իսկ մի շարք դեպքերում Օբամայի վարչակազմի դիրքորոշումը էականորեն տարբերվում է հրեական պետության տեսակետներից:

Իր հերթին, Իսրայելը հաջողությամբ ընդդիմանում է իսրայելա-պաղեստինյան բանակցային գործընթացում ԱՄՆ-ի կողմից իրականացվող ճնշումներին՝ հստակ ցույց տալով, որ չնայած ԱՄՆ-ի հետ դաշնակցային հարաբերությունները էական նշանակություն ունեն Իսրայելի ռազմավարական - անվտանգային շահերի ապահովման տեսակետից, նա մտադիր չէ զիջումների գնալ իր համար կենսական կարևորություն ներկայացնող հարցերում:

BENIAMIN POGHOSYAN

MAIN TRENDS IN US-ISRAEL RELATIONS (2009-MID 2010)

The Obama administration came to power with a promise to make fundamental changes in US domestic and foreign policy. Among many challenges facing new American administration was the reinvigoration of the Middle East peace process. Any serious actions in this direction would inevitably influence the US-Israel relations.

During 2009-2010 period both countries faced deterioration in mutual relations. Among main factors influencing this process were new American policy toward Iran offering Tehran a possibility of direct negotiations to solve Iran's nuclear program issue, which was perceived in Israel as a sign of US weakness and the exclusion of military solution of Iran's problem from American foreign

policy agenda, the setbacks in Israel – Turkey relations and simultaneous efforts by Obama administration to positively engage Turkey in US new Middle East Policy.

The main reason of negative developments between two countries were Obama administration's efforts to push Israel toward some concessions in the Middle East peace process including the freezing of all Israeli settlement activities in West Bank and East Jerusalem. New American administration abandoned the Bush policy of supporting all Israeli actions and insisted on more balanced approach. Meanwhile Benjamin Netanyahu government overtly rejected some US suggestions especially regarding the settlement activities in East Jerusalem only announcing the temporarily moratorium of settlements in East Jerusalem.

Despite all the problems two countries continue their strategic cooperation in different fields. Meanwhile in some cases parties pursue different policies often overtly criticizing each other which is a clear sign of serious changes in mutual relations during this period.